

אידיאולוגיה וניאו-מרקסיזם

שי שקד

אידיאולוגיה

1. כל תפיסת עולם המנסה לספק משמעות. אידיאולוגיה היא מערכת הרעיונות שבאמצעותם אנו קובעים, מסבירים ומצדיקים את המטרות והאמצעים לפעילותנו החברתית, פוליטית, כלכלית וכד'.

אידיאולוגיה הגדרה נוספת

- אידיאולוגיה נחשבת על פי רוב לגורם מאחד ומכוון לפעולה.

המרקסיזם - מרקס ואנגלס

- "רעיונותיו של המעמד השליט הם בכל תקופה הרעיונות השליטים".
- "המעמד שהוא הכוח החומרי השולט בחברה, הוא בעת ובעונה אחת גם הכוח הרוחני השולט בה" (שליטה אידאולוגית).

בסיס הגישה המרקסיסטית

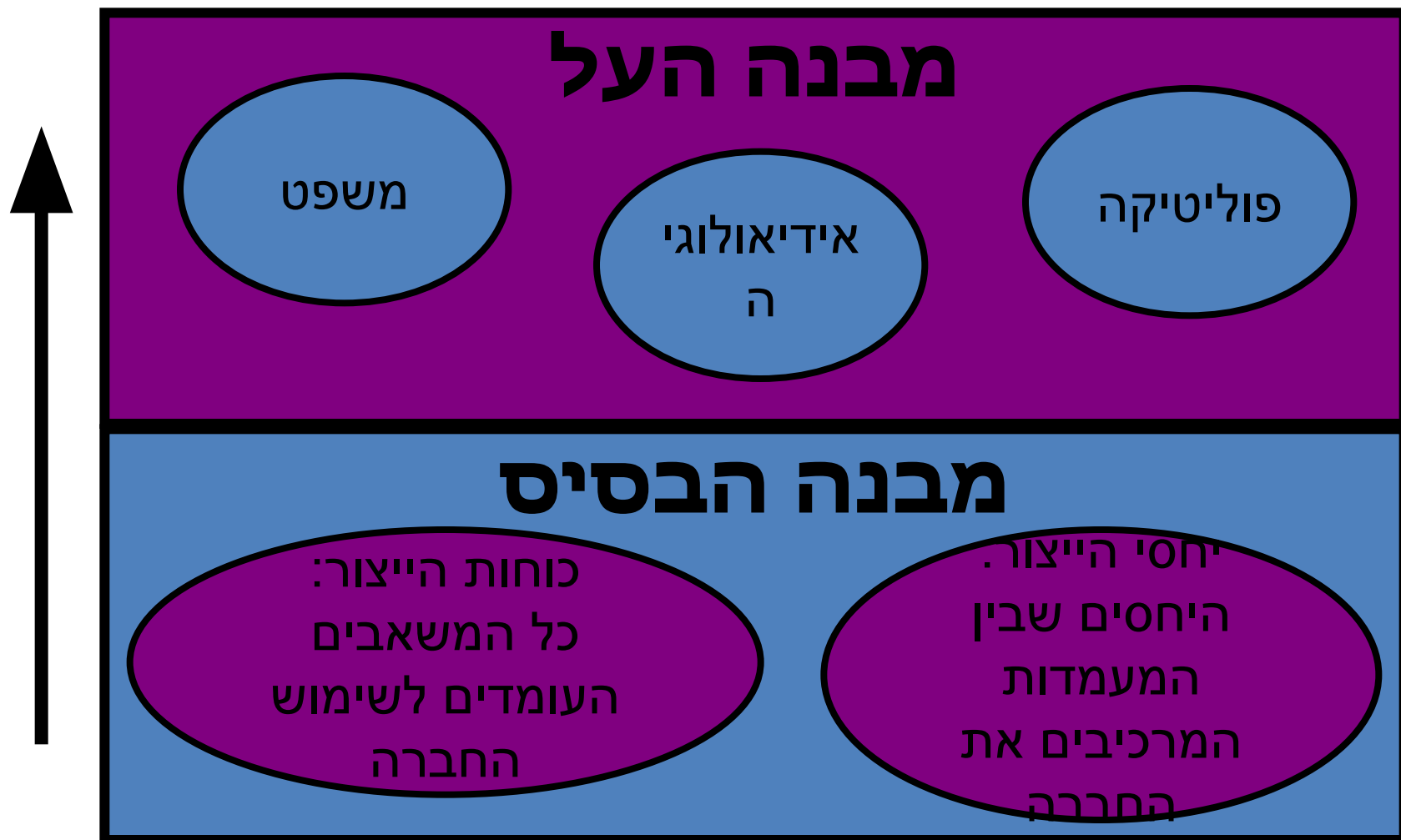
מבנה בסיס ומבנה על

• "במהלך הייצור החברתי של חייהם מקבלים על עצמם בני האדם יחסים מסוימים, הכרחיים, שאינם תלויים ברצונם".

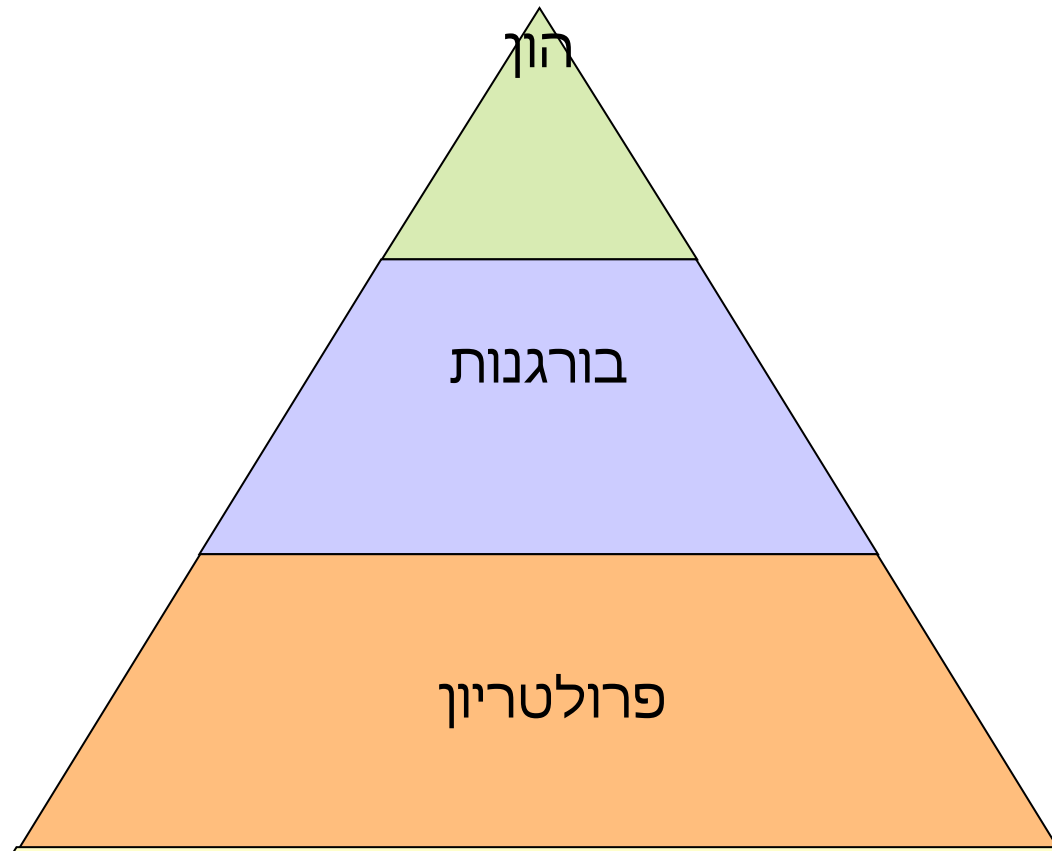
• "יחסי ייצור ההולמים את דרגת ההתפתחות המסוימת של כוחות הייצור החומריים שלהם".

• "סך כול יחסי הייצור האלה מהווה את המבנה הכלכלי של החברה, את הבסיס הממשי שעליו מתנשא מבנה על משפטי ופוליטי ושתואמות לו צורות תודעה חברתיות מסוימות".

הטופוגרפיה של מרקס

המעמדות בחברה

התלות של האידיאולוגיה במבנה

הבסיס

- "אופן הייצור של החיים החומריים מתנה את תהליך החיים החברתי, הפוליטי והרוחני בכללותו. **לא תודעת האנשים קובעת את הווייתם כי אם להפך, הווייתם החברתית קובעת את תודעתם"**
– קרל מרקס: ביקורת הכלכלה המדינית

המרקסיזם והתקשורת

"רעיונותיו של המעמד השליט מהווים בכל תקופה את הרעיונות השליטים, כלומר, המעמד שהוא בעל העוצמה החומרית השלטת בחברה, מהווה באותה עת גם את עוצמתה הרוחנית.

אותו מעמד, שאמצעי היצור עומדים לרשותו, - אף הפיקוח על היצירה הרוחנית מצוי בחזקתו"

קרל מרקס

הגישות הנאו מרקסיסטיות

- על פי התפיסה הניאו-מרקסיסטית (מרקסיסטים חדשים, כלומר מושתתים על תורתו השמאלית של מרקס).
- **תקשורת ההמונים היא אחת הזרועות של השלטון, והיא נוטה באופן מכוון ושיטתי לטובת האליטה השלטת.**
- שלשת הגישות הניאו-מרקסיסטיות העיקריות הן: התיאוריה הכלכלית-פוליטית; תיאורית ההגמוניה ואסכולת פרנקפורט .

תפקידי תקשורת המונים לפי התיאוריות הניאו

מרקסיסטיות:

- לבטא ולהעביר את דעותיו של המעמד השליט לאזרחים.
- לשרת את האינטרסים של המעמד השליט.
- לשכנע את הנשלטים שהמצב הקיים פועל לטובתם.
- לבסס את יחסי הכוחות השוררים בין המעמד השליט לנשלטים (לשמר את היציבות החברתית).
- לסכל כל ניסיון מחאה של כוחות מתנגדים ולשלול מהם כל הכרה ותמיכה ציבורית.

התיאוריה הפוליטית כלכלית - "בעל המאה הוא בעל הדעה"

- האידיאולוגיה המווסתת את אמצעי תקשורת ההמונים תלויה באופן ישיר בבסיס הכלכלי שלהם - תוכנם של המסרים המועברים באמצעי התקשורת **מושפע מן האינטרסים הכלכליים של הבעלים** .
- אמצעי תקשורת ההמונים ככל מוסד כלכלי אחר קשור לממסד הפוליטי – השיקולים הכלכליים מנחים את ראשי ממסד התקשורת לכן הם מעוניינים ביציבותה של מערכת זו.
- לשני הממסדים, התקשורת והכלכלי, אינטרסים דומים: שמירת הסדר החברתי והכלכלי הקיים.
- אמצעי תקשורת ההמונים אמורים למשוך קהל צרכנים שפרסומאים יוכלו לשווק לו את סחורותיהם.

תוצאות והשלכות:

- העוצמה הכלכלית היא הקובעת אילו קולות ודעות יישמעו באמצעי תקשורת ההמונים ואילו קולות יורחקו לשוליים ואולי אפילו יושתקו.
- הבעלים של ערוצי התקשורת מעוניינים להגדיל את רווחיהם, לכן יעדיפו תוכניות פופולאריות המושכות קהל גדול במיוחד. רעיון זה מוביל להתפתחות של תרבות הרייטינג הפונה למכנה המשותף הנמוך ביותר.
- בדרך כלל הבעלים של ערוצי התקשורת מעורבים עסקית גם בענפי תעשייה, תיירות ושירותים. שינויים מרחיקים במבנה המשק, או מהפכה, עלולים לפגוע בביסוס הכלכלי שלהם ושל מוסדות התקשורת. לכן ערוצי התקשורת יתמכו בסיקור התקשורת בפתרונות למשברים כלכליים שאינם פוגעים בצריכת הפרט.
- אמצעי התקשורת הינם עסקים כלכליים לכל דבר, עסקים שהאינטרסים שלהם מנתיבים את התנהגותם ואת מסריהם. משום כך אינם ממלאים את ייעודם החברתי הרצוי – ביקורת על השלטון הקפיטליסטי ועידוד ההמונים למרוד בו.

תיאוריית ההגמוניה

- יוצאת מן ההנחה כי האידיאולוגיה היא הקובעת את מערכות הכוח והשליטה בחברה.
- האליטות על פי גישה זו שולטות לא בגלל הכוח הכלכלי שלהן אלא מפני שהחברה כולה הפנימה את הבסיס הערכי שלפיו מרובדת החברה (ריבוד=חלוקה לשכבות).

ההגמוניה והתקשורת

- את מרב כוחו מקבל המעמד השליט דרך אותם מנגנונים/סוכני חיברות שאינם נתפסים ככוחניים – המשפחה, בתי-הספר, התרבות, וכמובן התקשורת.
- כל המנגנונים האידיאולוגיים יוצרים תחושה שהמציאות הקיימת היא הכרחית וטבעית.
- אמצעי התקשורת הם אחד מהמנגנונים האידיאולוגיים המרכזיים של המדינה, והם שופרו של המעמד השליט ושל מוקדי הכוח, בIODעין או שלא בIODעין.

הגמוניה-איך זה עובד

- לא רק אידיאולוגיה קפיטליסטית מועברת דרך התקשורת, אלא אידיאולוגיות נוספות המשרתות את המעמד הגבוה: גברים, לבנים (או אשכנזים), יהודים (או נוצרים פרוטסטנטים, בארצות הברית למשל), סטרייטים ומבוגרים-צעירים (לא זקנים או ילדים).
- השכבות החלשות מפנימות את האידיאולוגיה של השלטון דרך תכנים המועברים באמצעי התקשורת.
אמצעי התקשורת מעבירים את הערכים האלה באופן סמוי (דרך אופרות סבון למשל) ומעמד הפועלים מפנים את מערכת הערכים באופן לא מודע.

הנחות התיאוריה:

- המעמד השליט שומר על עוצמתו משום שהוא משכנע את הנשלטים שמטרותיו ומדיניותו הכלכלית מטרתם להיטיב את חייהם.
- עוצמתו של המעמד השליט אינה נשענת על הבסיס הכלכלי בלבד אלא בעיקר על היסודות הערכיים והרעיוניים הרצויים לה.
- אמצעי תקשורת המונים נחשבים לאחד מהמנגנונים האידיאולוגיים של המדינה.

תוצאות והשלכות:

- אמצעי תקשורת ההמונים הם שופרו של המעמד השליט, מפיצים את מסריו ומסייעים לו לחזק את מעמדו.
- ההשפעה התרבותית – אידיאולוגית, מאיצה את השתרשות הערכים הקפיטליסטיים בין כלל האזרחים.
- המעמדות הנמוכים מאמצים (לפעמים מרצונם) את האידיאולוגיה של המעמד השליט ואת סגנון החיים שלהם.

אסכולת פרנקפורט

- אסכולת פרנקפורט, התבססה על קבוצת אינטלקטואלים גרמנים (שייסדו מכון מחקר בפרנקפורט בשנת 1923) ביניהם יהודים שנטשו את גרמניה עם עלות היטלר לשלטון והגרו לארצות הברית, ניסתה להשיב על השאלה מדוע המעמדות הנמוכים לא מורדים כנגד מי שמנצל אותם.

אסכולת פרנקפורט-איך זה עובד?

- המעמד השליט, מצליח למנוע שינויים וזעזועים משום שהוא יוצר תנאים כלכליים המקלים על בני המעמדות הנמוכים והמשפרים את מצבם אך רק במידה מסויימת.
- המעמד השליט נעזר באמצעי תקשורת המונים שמפתחים תרבות פנאי המונית (תרבות שכוללת מוצרים לצריכה, שירותים לקהל וטכנולוגיה מתקדמת), תרבות זו שמסייעת למעמד השליט לטפח מיתוס ואשליה שהחברה היא אל מעמדית ומספקת את הצרכים של כל הציבור ללא הבדלים במעמדות.
- התקשורת מפיקה מוצרים ותכנים שווים לכל הציבור, לכל שכבות החברה ולכן היא פונה למכנה המשותף הנמוך ביותר כדי שהתכנים יגיע לכל השכבות- "לחם ושעשועים".

הנחות האסכולה:

- המעמד השליט מבקש להבטיח את יציבותה של החברה המעמדית ואת חלוקת העוצמה הכלכלית והפוליטית בין המעמדות.
- המעמד השליט מנסה לדחות את המהפכה לדור הבא לכן הוא מעוניין למנוע את התהליכים ההיסטוריים שיביאו עמם את המהפכה והשינויים החזויים.
- לשם כך הוא יוצר תנאים כלכליים המקלים על בני המעמדות הנמוכים לשפר את מצבם ובדרך זו נמנעים המתחים שסופם יביא את המהפכה.
- המעמד השליט נעזר ב"תרבות המונים" חדשה אוניברסלית וממוסחרת המספקת את הנאותיו המיידיות של הפרט.
- התפתחות תרבות הפנאי הזו מסייעת לטפח מיתוס של חברה אל מעמדית המספקת את הצרכים של כל אדם בלי הבדלי מעמד.

סיכום הגישות הנאו מרקסיסטיות

תפקידי תקשורת המונים לפי התיאוריות הניאו

מרקסיסטיות:

- לבטא ולהעביר את דעותיו של המעמד השליט לאזרחים.
- לשרת את האינטרסים של המעמד השליט.
- לשכנע את הנשלטים שהמצב הקיים פועל לטובתם.
- לבסס את יחסי הכוחות השוררים בין המעמד השליט לנשלטים (לשמר את היציבות החברתית).
- לסכל כל ניסיון מחאה של כוחות מתנגדים ולשלול מהם כל הכרה ותמיכה ציבורית.

מהי תקשורת המונים אידאלית

- הגנה על העם/ההמון.
- במה לביטוי דעות ההמון.
- יידוע זכויותיהם/היעדר זכויותיהם.
- תקשורת ההמונים היא זו שצריכה לגרום להמון לצאת למהפכה.